

מרסיה יפהפייה

חד-שנתי ייחודי ואנדמי לחוף השרון, שנזרע כאן כחלק מהניסיון להצילו (ראו מסגרת). מלבד הפרחים שולט בשטח רותם המדבר. כדאי להמשיך מערבה עד לחוף הים וליהנות מרוח נעימה ומנוף מרשים. במרס מומלץ לבקר מזרחה לכביש החוף, ברכסי הכורכר. כאן אפשר להתרשם מריכוזים כחולים נהדרים של בן-חצב יקינתוני וכן ממרבדי תורמוס ארץ-ישראלי ומשלל פרחים אחרים. נזכיר שבינואר פורח כאן גם איריס ארץ-ישראלי.

איך מגיעים? מכביש החוף נכנסים למכון וינגייט וחונים במגרש החניה מצד ימין (אחרי רבע שעה החניה בתשלום).

גן לאומי חוף השרון

ממכון וינגייט, סמוך לפולג, משתרע דרומה ברצועה צרה לאורך כארבעה קילומטרים גן לאומי חוף השרון. הוא מאופיין במצוק כורכר גבוה ובשטחי חול וחמרה. על מצוק הכורכר גדלים צמחי חגורת הרסס של חוף הים, בהם חבצלת החוף, קריתמון ימי ועדעד כחול. ואולם, העושר הבוטני של הפארק נמצא בגבעות החול והחמרה שמאחורי המצוק. למרות הנטיעות המיוותרות של עצים זרים כמו שיטה כחלחלה, איקליפטוס המקור ועוד, אפשר לראות כאן שלל צמחים מקומיים, בהם כמה נדירים מאוד כגון חרצית דביקה - צמח נדיר ובסכנת הכחדה בארץ, שמצוי מקומית ויוצר מרבדים רק כאן בגן לאומי

שמורות טבע חרוצים ובני ציון

שמורת בני ציון ושמורת חרוצים הן שתי שמורות טבע קטנות מערבית למושב בני ציון. בשמורות אלה נמצא מגוון של צמחי חמרה (קרקע אנדמית למישור החוף הישראלי) שהמפורסם שבהם יהיה אולי תורמוס ארץ-ישראלי, הפורח במרס. למרות שכיחותו, זהו צמח אנדמי למישור החוף ואוכלוסיותיו מתמעטות מאוד. שני עצי בר גדלים כאן - שיזף מצוי ואלון התבור. השיזף המצוי מגיע לממדים גדולים ומלווה אותנו לאורך כל מישור החוף, בעיקר הדרומי. אפשר לזהות את השיזף מרחוק בזכות ענפיו הקשתיים ולהבחין מקרוב בעלים האליפטיים. הפירות הכדוריים שלו, הנקראים גם "דומים", אכילים. אלון התבור הוא עץ נשיר בעל בלוטי ענק יפים. כאן הוא שריד של יער פתוח שאפיין את מישור החוף לפני מאות שנים. עוד בשמורת הטבע בני ציון שורה ארוכה של צמחים נדירים ומיוחדים, בהם געדה קיפחת, צמח רב-שנתי הפורח בסוף האביב, באפריל, בפרחים סגולים; לשון-אפעה קטנה, שרך זעיר שכמעט ונעלם מהארץ; תלתן ישראלי, חדש בשמורה; נעוצית סבוכה, קוץ הפורח בקיץ בתפוחת מטרייה כחולה ומיוחדת; ודבורנית דינסמור, שגדלה כאן בצורה המיוחדת שלה, ובה שפית הפרח (עלה הכותרת התחתון) גדולה ושוליה ירוקים צהבהבים. צורה זו נקראה בעבר דבורנית צהובת-שוליים.

שימו לב: שמורת בני ציון נמצאת בתהליך שיקום וסוגרה בימים אלה לביקורי קהל.

שמורת טבע פולג

שמורת טבע פולג מוכרת לכולנו ורבים מטיילים בה. שמורת טבע זו יוצאת דופן מבחינת מגוון בתי הגידול שלה, והיא מעון לשלל צמחים ובעלי חיים. השמורה מחולקת לשני חלקים: שמורת טבע פולג מזרח (סמוך למושב אודים) היא החלק המזרחי והמתור יותר, ושמורת טבע נחל פולג מערב היא החלק המערבי (מערבית לכביש החוף). נמליץ לטייל דווקא בחלק המערבי, על הגבעה הראשונה (הכניסה ממגרש החניה של וינגייט), שם נוכל לראות את איריס הארגמן, את צבעוני ההרים תת-מין השרון ואת שום תל אביב. שום זה אנדמי לחוף הארץ ומאופיין בתפוחות ורודות יפהפיות, ובניגוד למיני שום אחרים אין לעליו ריח של שום. כמו צמחים רבים במישור בחוף גם מוצאו של צמח זה במדבר. עוד נמצא כאן את מצילות החוף ואת חומעת האווירון, צמח

השרון הוא אחד האזורים המפותחים ביותר בארץ. יערות אלון התבור והחרוב המצוי שהתקיימו כאן בעבר הושמדו כבר בימי הביניים ונותרו מהם רק שרידים מועטים. בעשרות השנים האחרונות, הפיתוח העירוני, הכפרי, התיירותי והחקלאי פגע אנושות בשטחי הטבע שנתרו. צמחים ובעלי חיים שהיו נפוצים בעבר לאורכו של מישור החוף נעלמו מרובו ונכחדו או נותרו באוכלוסיות קטנות ומקוטעות. למרות זאת, נותרו בשרון כמה שמורות טבע וגנים לאומיים, האוצרים בחובם מגוון עצום של צמחים ובעלי חיים ייחודיים.

השרון נמצא בתחום האזור האקלימי הים-תיכוני, המאופיין בחורף גשום וקריר ובקיץ ארוך, חם ויבש. בחלקו כולל השרון צמחייה ים-תיכונית טיפוסית, כזו שנראה גם בשאר חבלי הארץ הים-תיכוניים, אך קרקעות חוליות ייחודיות יוצרות כאן בתי גידול ייחודיים ויובשניים ובהם מגוון גדול של צמחים ופרחים שחלקם גדלים רק כאן.

בשל מיקומו של השרון במישור החוף, ברום נמוך, האביב כאן מקדים להגיע. פרחים רבים מתחילים לפרוח כבר בסוף ינואר, שיא הפריחה מתרחש במהלך פברואר ופרחים רבים ממשיכים לפרוח גם במרס. בסוף מרס ובאפריל הצמחים העשבוניים (אלה שאין להם גזעים) החד-שנתיים והרב-שנתיים מתייבשים.

שמורות הטבע בשרון הן מקום מפלט לכמה וכמה מהצמחים הנדירים ביותר בארץ. חשיבות השימור בחבל ארץ זה גדולה במיוחד כי חלק מהצמחים ובעלי החיים כאן אנדמיים לשרון ואם הם ייעלמו מכאן הם ייעלמו מכל העולם. שימור צמחים אלה חשוב שיבוצע בשטחים הטבעיים, אך בשל היעלמות שטחים אלו חשוב גם לשמר אותם בגני מקלט, בגנים בוטניים ובגינות נוי. בכתבה זו נסקור כמה משמורות הטבע והגנים הלאומיים בשרון ונספר על כמה מהצמחים הנדירים והמיוחדים הגדלים בהם. חלק מהצמחים המוזכרים כאן מוגנים ואין לפגוע בהם בכל מקום (בשמורות הטבע כל הצמחים וכל ערכי הטבע מוגנים). לצד הצמחים הנדירים, אפשר ליהנות גם ממופעי הפריחה של הצמחים הנפוצים, כמו שטיחוני הפריחה הוורודים של המרסיה היפהפייה על החול הבהיר או מרבדי הפריחה הצהובים של סביון יפו, לא רחוק מחוף הים.

געדה קיפחת

בעקבות הפריחה בשרון

האביב בשרון מקדים להגיע ואיתו מקדימה גם הפריחה, אלא שבשנים האחרונות הפיתוח המואץ באזור פגע בשטחי טבע רבים, ומגוון צמחים שהיו נפוצים בעבר לאורך מישור החוף נעלמו מרובו. למרות זאת, נותרו בשרון כמה שמורות טבע וגנים לאומיים האוצרים בחובם מגוון עצום של צמחים נדירים וזה הזמן לצאת לראות אותם

כתב וצילם: ד"ר אורי פרגמן-ספיר

תורמוס ארץ-ישראל

צבעוני ההרים תת-מין השרון

זה, תורמוס ארץ-ישראל וחומעת האווירון. חומעת האווירון הוא צמח דו-ביתי (יש צמחי זכר וצמחי נקבה), פירותיו תלויים כעגילים וכל אחד נראה כמו אווירון קטן, ומכאן שמו. במהלך השנים נעשו לא מעט פעולות להצלתו, שכן הוא נותר בטבע רק כאן. זרעים נאספו וגודלו בגני מקלט ובגנים הבוטניים, אוכלוסיות חדשות נוסדו בטבע ואוכלוסיות מוכרות כמו זו של חוף השרון עברו תהליך שיקום.

איך מגיעים? מכביש החוף יורדים במחלף געש-שפיים, פונים דרומה למעגל התנועה הדרומי ומשם נוסעים מערבה בכביש הנמצא מדרום לקיבוץ שפיים. כאשר מגיעים לפניית טי - פונים ימינה לנן הלאומי וחונים בחניה המוסדרת בכניסה לנן.

נן לאומי נחל אלכסנדר

נן לאומי זה עשיר בצמחיית גדות וכן בצמחי כורכר על הרכס הנחצה על ידי הנחל. בתי הגידול כאן מגוונים ומרשימים - גדות נחל, רכסי כורכר, דיונות חול נודד וחוף ים פראי. רכסי הכורכר מפוררים או שלמים מעוטרים בפריחה אביבית עשירה של צמחים חד-שנתיים, בהם קחון החוף, היוצר מרבדים לבנים, ובחֵיטה שרוני, הנראה כמו חיטה עדינה ובאמת קרוב אליה מאוד. ימים יגידו אם נוכל לנצל את התכונות של מין זה להשבחת זני חיטה תרבותיים. גם כאן בוצעו פעולות שימור של חומעת האווירון ואיריס הארגמן הנמצאים בסכנת הכחדה. שולי הנחל מעוטרים בסבך של קנה מצוי, עבקנה

שכיח, סוף מצוי ופטל קדוש. לצדי שפך הנחל לים אפשר ליהנות מצמחייה חופית הכוללת את חבצלת החוף, לפופית החוף, לבנונית ימית וקריתמון ימי. צמחיית הפארק כוללת גם מינים פולשים הדוחקים את הצמחייה המקומית, כגון אמברוזיה מכונסת לאורך הנחל, טיונית החולות במעונות חוליים ושיטה כחלחלה לצדי דרכים. רשות הטבע והגנים פועלת בשטח למיגורם באמצעים שונים.

איך מגיעים? מכביש החוף יורדים במחלף בית ינאי לכיוון מושב מכמורת. כחצי קילומטר לפני המושב נכנסים ימינה (מערבה) לדרך עפר המסומנת בשילוט לנחל אלכסנדר.

שמורת טבע תל יצחק

שמורת טבע תל יצחק היא שמורה קטנה בעלת אופי ים-תיכוני ובה יער פארק של חרוב מצוי המלווה בזקן שעיר - דגן רב-שנתי נפוץ, ובשיחיה של קידה שעירה, מתנן שעיר וצחן מבאיש. בשמורה גדל אזוביון דגול - אחד מהשיחים הנדירים של ישראל. זהו צמח ים-תיכוני הנפוץ מספרד ועד לישראל. אצלנו הוא מאוד נדיר ובסכנת הכחדה. הצמח נמצא גם בנזי, אך לא השתמשו בארץ בטיפוס הבר הישראלי אלא בזני תרבות מאירופה. לאחרונה החלו לגדל את טיפוס הבר שלנו בכמויות גדולות בכמה מקומות (בכפר הירוק ובפארק אריאל שרון) ויש תקווה שהצמח ישמש לגינון ובדרך זו גם יינצל מהכחדה. כאן אפשר להתרשם גם משלושה מבין ארבעת מיני התורמוס הגדלים בר בארץ: תורמוס ארץ-ישראלי (אנדמי למישור החוף ובו הוא מצוי), תורמוס צהוב (נדיר ובסכנת הכחדה) ותורמוס שעיר (נדיר, בסכנת הכחדה במישור החוף בלבד). אל הצמחים האלה מצטרפים עוד כמה צמחי בצל ופקעת יפי פריחה - איריס הארגמן, חצב מצוי, כלנית מצויה, בן-חצב יקינתוני, צבעוני ההרים תת-מין השרון, שפתן מצוי ושום תל אביב.

איך מגיעים? נוסעים אל תחנת הרכבת בית יהושע וחולפים על פניה דרומה. הדרך עוברת מתחת לכביש 533 פולג-בני דרוור. כמאה מטר אחרי הגשר מגיעים לצומת ופונים שמאלה. הדרך מתעקלת - ממשיכים עם סימון השבילים האדום-שחור עד לשילוט ואז פונים מזרחה.

הכותב הוא המדען הראשי של הגן הבוטני האוניברסיטאי בגבעת רם, ירושלים

מהטבע לעצמים ובחזרה - סיפור הצלתו של הצמח חומעת האווירון מסכנת הכחדה

האדום של הצמחים בסכנת הכחדה, הוגדר הצמח חומעת האווירון כמין בסכנת הכחדה קריטית. ב-2010 עם כניסת אורי שפירא לתפקיד פקח השרון, הוגברו מאמצי השימור של הצמח, תוך שימוש בזרעים שנוה (היום כבר סגן מנהל מחוז) המשיך לספק שנה אחר שנה. מעט הזרעים נמסרו לתלמידי בית הספר החקלאי הכפר הירוק, שהפכו את העשרות לאלפים ושמספקים את הזרעים לזריעה השנתית. מאז, בכל אוקטובר, זורעים את חומעת האווירון, ובאפריל עוקבים אחר הצלחת ההשבה. כיום הצמח גדל ומשגשג בגן לאומי חוף השרון, בשמורת טבע פולג, בגן לאומי נחל אלכסנדר ובשמורת טבע חוף גדור. במהלך השנים הרחבנו את תפוצת הצמח דרומה, אל שמורת טבע חולות פלמחים ואל שמורת טבע שיטה מלבינה - מבוא אשדוד, והכול במטרה להוציאו מסכנת הכחדה קריטית. זה הסיפור שהתחיל מתחת לגלגלי הדחפורים, נמשך 19 שנה ועבר שישה פקחים, שלושה ביולוגים ועשרות תלמידים. זהו סיפור הצלתו של הצמח חומעת האווירון.

זהו סיפור שעוסק בשמירה על מין צמח ועל בית גידול הולך ונעלם, אך יותר מכול זהו סיפור על התמדה ועקשנות בשמירת טבע, סיפור על אנשים שראו רחוק ולא ויתרו. חומעת האווירון (*Rumex aeroplaniformis*) היא צמח חד-שנתי, אנדמי, שגדל אך ורק בשרון ושתואר על ידי החוקר אהרון אהרונסון בתחילת המאה שעברה. בשנת 1996, בטרם עלו הדחפורים להקים את היישוב ארסוף, נשלח פקח אזור השרון של רשות שמורות הטבע (לימים רשות הטבע והגנים) אורי נוה על ידי ביולוג המחוז זאב קולר לאתר את הצמח. נוה, שמעולם לא ראה את הצמח לפני כן, נעזר בתמונות ואיתר שלושה פרטים בלבד. לאחר אישור מדענית הרשות אביבה רבינוביץ' נאספו עשרות זרעים. בשנים שלאחר מכן גידל נוה את הצמח במרפסת ביתו ואסף את הזרעים, שרובם שימשו לזריעה בטבע ומיעוטם לגידול הדור הבא. בתום שמונה שנים התבססה אוכלוסייה בת קיימא בשמורת פולג, ובשנים שלאחר מכן בוצעו איכוסים מוצלחים באתרים נוספים בשרון. ב-2009, עם יציאתו לאור של הספר

כתבו: אורי שפירא, פקח אזור השרון, ויריב מליחי, אקולוג מחוז מרכז, רשות הטבע והגנים

חומעת האווירון צילום יריב מליחי